

सशस्त्र द्वन्दमा बालबालिकाको संलग्नताका सम्बन्धमा व्यवस्था भएको बाल अधिकार सम्बन्धी महासन्धिको स्वेच्छिक प्रोटोकल

(नेपालले ३१ अक्टोबर २००५ तद अनुसार १४ कार्तिक २०६२ मा अनुमोदन गरेको)

२५ मे २००० मा महासभाद्वारा पारित प्रस्ताव ५४/२६३ बमोजिम ग्रहण गरी हस्ताक्षर, अनुमोदन तथा सम्मिलनकोलागि खुला गरिएको

लागू भएको मिति: महासन्धिको धारा १०(१) अनुसार, १२ फेब्रुअरी २००२ तद अनुसार ३० माघ २०५८

प्रस्तुत प्रोटोकलका पक्ष राष्ट्रहरु,

बाल अधिकारको प्रबर्द्धन र संरक्षणका लागि प्रयत्न गर्न विद्यमान व्यापक प्रतिबद्धता प्रदर्शन गर्ने बाल अधिकार सम्बन्धी महासन्धिप्रतिको व्यापक समर्थनबाट उत्साहित भई,

बालबालिकाका अधिकारहरुलाई विशेष संरक्षणको आवश्यकता पर्ने कुरा पुनः पुष्टि गर्दै तथा विना कुनै भेदभाव बालबालिकाको अवस्थाको निरन्तर सुधारको लागि एवं शान्ति र सुरक्षाको वातावरणमा उनीहरुको विकास र शिक्षाका लागि आव्हान गर्दै,

बालबालिकामा पर्ने सशस्त्र द्वन्दको हानीकारक र व्यापक प्रभाव तथा यसले दीर्घकालीन शान्ति, सुरक्षा र विकासमा पार्ने दीर्घकालीन असरबाट विचलित भई,

सशस्त्र द्वन्दको अवस्थामा बालबालिकालाई लक्षित गर्ने कार्य तथा विद्यालय र अस्पतालहरु जस्ता साधारण तथा बालबालिकाको उल्लेखनीय उपस्थिति हुने स्थानहरु लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय कानूनबाट संरक्षित स्थान वा वस्तुहरुमा गरिने प्रत्यक्ष आक्रमणको भत्सर्ना गर्दै,

अन्तर्राष्ट्रिय फौजदारी अदालतको विधान ग्रहण गरिएको र खासगरी सो विधानमा १५ वर्ष मुनीका बालबालिकालाई सहभागी गराउने (conscripting) वा जवर्जस्ती भर्ना गर्ने वा उनीहरुलाई दुवै अन्तर्राष्ट्रिय तथा गैर अन्तर्राष्ट्रिय सशस्त्र द्वन्दहरुमा सक्रिय रूपले भाग लिन लगाउने कार्यलाई युद्ध अपराधको रूपमा समावेश गरिएको कुरालाई ध्यानमा राख्दै,

अतः बाल अधिकार सम्बन्धी महासन्धिमा स्वीकार गरिएका अधिकारहरूको कार्यान्वयनलाई अझ बढी सुदृढ बनाउनको निम्ति बालबालिकालाई सशस्त्र द्वन्दमा उनीहरूको संलग्नता विरुद्धको संरक्षण अभिवृद्धी गर्न आवश्यक भएको कुरा विचार गर्दै,

बाल अधिकार सम्बन्धी महासन्धिको धारा १ ले प्रस्तुत महासन्धिको प्रयोजनको लागि, बालबालिका भन्नाले बालबालिका सम्बन्धी कानूनले पहिले नै साबालक हुन्छ, भनी तोकेकोमा बाहेक १८ वर्ष भन्दा कम उमेरका प्रत्येक मानव जाति सम्झनु पर्छ भनी उल्लेख गरेको कुरालाई उल्लेख गर्दै,

सैन्य बलमा भर्ना गरिने तथा उनीहरूलाई विद्रोह (hostilities) मा सहभागी गराईने संभावित व्यक्तिहरूको उमेर बढाउने महासन्धिको स्वेच्छक प्रोटोकलले बालबालिका सम्बन्धी सम्पूर्ण कामकारवाहीमा बालबालिकाको सर्वोत्तम हित नै प्राथमिक चासोको विषय हो भन्ने सिद्धान्तको कार्यान्वयनमा प्रभावकारी रूपले योगदान दिनेछ भन्ने कुरामा विश्वस्त भई,

डिसेम्बर १९९५ मा सम्पन्न रेडक्रस र रेडक्रिसेन्टको २६औं अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनले द्वन्दका पक्षहरूलाई अन्य कुराका अतिरिक्त १५ वर्ष भन्दा मुनीका बालबालिकाहरूले विद्रोह (hostilities) मा भाग नलिएको सुनिश्चित गर्न हरसंभव कदम चाल्न सिफारिस गरेको कुरा उल्लेख गर्दै,

अन्य कुराका अतिरिक्त, सशस्त्र द्वन्दमा प्रयोग गर्न बालबालिकालाई बलपूर्वक वा अनिवार्य रूपमा भर्ना गर्ने कार्यलाई निषेध गर्ने निकृष्ट किसिमको बालश्रमको निषेध तथा सोको उन्मूलनका लागि तत्काल कार्य गर्ने सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनको महासन्धि संख्या १८२ लाई जुन १९९९ मा सर्वसम्मत रूपमा ग्रहण गरिएको कुरालाई स्वागत गर्दै,

कुनै पनि राष्ट्रको सशस्त्र बल (armed force) भन्दा भिन्न सशस्त्र समुहहरूले बालबालिकालाई राष्ट्रिय इलाकाभित्र र सीमा वारपार द्वन्दमा भर्ना गर्ने, तालीम दिने तथा प्रयोग गर्ने कार्यलाई गम्भिर चासोका साथ निन्दा गर्दै, र यस प्रयोजनको लागि बालबालिका भर्ना गर्ने, उनीहरूलाई तालीम दिने तथा प्रयोग गर्ने व्यक्तिहरूको जिम्मेवारी स्वीकार गर्दै,

सशस्त्र द्वन्दका प्रत्येक पक्षले अन्तर्राष्ट्रिय मानवतावादी कानूनका व्यवस्थाहरू पालना गर्नुपर्ने दायित्वलाई संस्मरण गर्दै,

प्रस्तुत प्रोटोकलले संयुक्त राष्ट्र संघको वडापत्र तथा सोको धारा ५१ समेतमा उल्लिखित उद्देश्य तथा सिद्धान्तहरू र मानवतावादी कानूनका सम्बद्ध मान्यताहरूमा प्रतिकूल प्रभाव नपार्ने कुरामा जोड दिँदै,

वडापत्रमा उल्लिखित उद्देश्य तथा सिद्धान्तहरुप्रतिको पूर्ण सम्मान तथा लागू हुने मानव अधिकार सम्बन्धी लिखतहरुको पालनामा आधारित शान्ति र सुरक्षाका अवस्थाहरु खासगरी सशस्त्र द्वन्द तथा निर्दोष कब्जाको समयमा बालबालिकाको पूर्ण संरक्षणको लागि अपरिहार्य भएको कुरालाई मध्यनजर राख्दै,

खासगरी आफ्नो आर्थिक वा सामाजिक स्थिति वा लिंगको कारणले यस प्रोटोकल विपरित द्वन्दमा भर्ना गरिने वा प्रयोग गरिने जोखिममा रहेका बालबालिकाका विशेष आवश्यकताहरुलाई मान्यता दिदै, सशस्त्र द्वन्दमा बालबालिकाको सलग्नताका आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक मूल कारकतत्वहरुलाई ध्यान दिनुपर्ने आवश्यकतालाई दृष्टिगत गर्दै,

यस प्रोटोकलको कार्यान्वयनमा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग एवं सशस्त्र द्वन्दबाट पीडित बालबालिकाको भौतिक तथा मनोसामाजिक पुनर्स्थापना र सामाजिक पुनःएकीकरणमा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग अभिवृद्धि गर्न आवश्यक भएको कुरामा आश्वस्त भई,

यस प्रोटोकलको कार्यान्वयनका सम्बन्धमा सूचनामूलक तथा शैक्षिक कार्यक्रमहरुको प्रचार प्रसारमा समुदाय र खासगरी बालबालिका तथा पीडित बालबालिकाको सहभागितालाई प्रोत्साहन दिदै,

देहाय बमोजिम सहमत भएका छन्:

धारा १

पक्ष राष्ट्रहरुले आफ्ना सशस्त्र फौजका १८ वर्ष उमेर नपुगेका सदस्यहरुले विद्रोह (hostilities) मा प्रत्यक्ष भाग नलिने कुरा सुनिश्चित गर्ने सबै संभव उपायहरु अपनाउनेछन् ।

धारा २

पक्ष राष्ट्रहरुले १८ वर्ष उमेर नपुगेका व्यक्तिहरुलाई आफ्ना सशस्त्र फौजमा अनिवार्य रूपले भर्ना नगरिने कुरा सुनिश्चित गर्नेछन् ।

धारा ३

१. बाल अधिकार सम्बन्धी महासन्धिको धारा ३५ मा उल्लिखित सिद्धान्तहरुलाई ध्यान दिदै तथा सो महासन्धि अन्तर्गत १८ वर्ष मुनिका व्यक्तिहरुलाई विशेष संरक्षण दिनुपर्ने कुरालाई मान्यता दिदै पक्ष राष्ट्रहरुले उक्त महासन्धिको धारा ३८ को प्रकरण (३) मा उल्लिखित आफ्ना सशस्त्र फौजमा व्यक्तिहरुलाई स्वेच्छक भर्ना गर्नको लागि आवश्यक न्यूनतम उमेरलाई बढाउनेछन् ।

२. प्रत्येक पक्ष राष्ट्रले यस प्रोटोकललाई अनुमोदन वा सम्मिलन गरेपछि, आफ्नो राष्ट्रिय सशस्त्र फौजमा स्वेच्छिक भर्ना हुन आवश्यक न्यूनतम उमेर तथा त्यस्तो भर्ना बलपूर्वक वा जवर्जस्ती नगरिने कुरा सुनिश्चित गर्न आफुले अपनाएका सुरक्षाका उपायहरुको विवरण उल्लिखित वाध्यात्मक घोषणा दाखिला गर्नेछन् ।
३. १८ वर्ष मुनिका व्यक्तिहरुलाई आफ्नो राष्ट्रिय सशस्त्र फौजमा स्वेच्छिक रुपमा भर्ना गर्न अनुमति दिने पक्ष राष्ट्रहरुले कम्तीमा देहायका कुराहरु सुनिश्चित गर्न सुरक्षाका उपायहरु कायम राख्नेछन्:
 - (क) त्यस्तो भर्ना वास्तवमै स्वेच्छिक भएको,
 - (ख) सम्बन्धित व्यक्तिको बाबु, आमा वा कानूनी संरक्षकको सूचित अनुमति लिएर त्यस्तो भर्ना गरिने,
 - (ग) त्यस्तो सैनिक सेवामा निहित कर्तव्यहरुका बारेमा त्यस्ता व्यक्तिहरु पूर्ण रुपमा परिचित भएका,
 - (घ) त्यस्ता व्यक्तिहरुले राष्ट्रिय सैनिक सेवामा प्रवेश पाउनु अगावै आफ्नो उमेरको विश्वसनीय सबुद प्रमाण पेश गरेका ।
४. प्रत्येक पक्ष राष्ट्रले संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिवलाई सो आसयको सूचना दिएर कुनै पनि समयमा आफ्नो घोषणालाई प्रवल बनाउन सक्नेछ । महासचिवले सबै पक्ष राष्ट्रहरुलाई सो कुराको सूचना दिनेछन् ।
५. प्रस्तुत धाराको प्रकरण १ बमोजिमको उमेर बढाउनु पर्ने कुरा बाल अधिकार सम्बन्धी महासन्धिको धारा २८ र २९ अनुकूल हुनेगरी पक्ष राष्ट्रहरुका सशस्त्र फौजबाट संचालित वा सोको नियन्त्रण अन्तर्गत रहेका विद्यालयहरुका हकमा लागू हुनेछैन ।

धारा ४

१. कुनै राष्ट्रको सशस्त्र फौजभन्दा भिन्न सशस्त्र समुहहरुले कुनै पनि परिस्थितिमा १८ वर्ष नपुगेका व्यक्तिहरुलाई विद्रोह (hostilities) मा भर्ना वा प्रयोग गर्नु हुंदैन ।
२. पक्ष राष्ट्रहरुले त्यस्तो भर्ना र प्रयोगमा रोक लगाउने उद्देश्यले त्यस्तो अभ्यासलाई निषेध र अपराध घोषणा गर्न आवश्यक कानूनी उपायहरुको अवलम्बन लगायतका सबै संभव उपायहरु अवलम्बन गर्नेछन् ।

३. यस प्रोटोकल अन्तर्गतको प्रस्तुत धाराको प्रयोगले सशस्त्र द्वन्दको पक्ष रहेको कुनै पनि पक्षको कानूनी हैसियतमा प्रभाव पार्ने छैन ।

धारा ५

कुनै पक्ष राष्ट्रको कानूनमा वा अन्तर्राष्ट्रिय लिखतहरू तथा अन्तर्राष्ट्रिय मानवतावादी कानूनमा रहेका बाल अधिकारको प्राप्तिमा बढी अनुकूल व्यवस्थाहरूलाई वाहेक गर्ने गरी यस प्रोटोकलमा उल्लिखित कुनै पनि कुराको व्याख्या गरिनेछैन ।

धारा ६

१. प्रत्येक पक्ष राष्ट्रले आफ्नो इलाकाभित्र यस प्रोटोकलका व्यवस्थाहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा बहाली सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले सबै आवश्यक कानूनी, प्रशासनिक तथा अन्य उपायहरू अपनाउनेछ ।
२. पक्ष राष्ट्रहरूले प्रस्तुत प्रोटोकलका सिद्धान्त र व्यवस्थाहरूलाई वयस्क तथा बालबालिका बीच समान किसिमले उपयुक्त माध्यमद्वारा व्यापक रूपमा अवगत गराउने तथा प्रबर्द्धन गर्ने प्रतिज्ञा गर्दछन् ।
३. पक्ष राष्ट्रहरूले आफ्नो इलाकाभित्र यस प्रोटोकल विपरित हुनेगरी विद्रोह (hostilities) मा भर्ना वा प्रयोग गरिएका व्यक्तिहरूलाई परिचालन नगरिने वा अन्य किसिमले छुटकारा दिइने कुरा सुनिश्चित गर्न सबै संभव उपायहरू अवलम्बन गर्नेछन् । पक्ष राष्ट्रहरूले आवश्यक भएमा उनीहरूको शारीरिक तथा मनोवैज्ञानिक पुनर्लाभ तथा सामाजिक पुनर्स्थापनाको लागि यी व्यक्तिहरूलाई सबै उपयुक्त सहयोग उपलब्ध गराउनेछन् ।

धारा ७

१. पक्ष राष्ट्रहरूले प्राविधिक सहयोग तथा वित्तीय सहायता आदिको माध्यमबाट यस प्रोटोकल विपरितका कुनै पनि कृयाकलापको रोकथाम तथा यस प्रोटोकल विपरितका कार्यहरूबाट पीडित व्यक्तिहरूको पुनर्स्थापना तथा सामाजिक पुनःएकीकरण लगायत प्रस्तुत प्रोटोकलको कार्यान्वयनमा सहयोग गर्नेछन् ।

- उपरोक्त बमोजिमको काम गर्नसक्ने स्थितिमा भएका पक्ष राष्ट्रहरूले विद्यमान बहुपक्षीय, द्विपक्षीय वा अन्य कार्यक्रमहरूको माध्यमबाट वा अन्य कुराका अतिरिक्त साधारण सभाका नियमहरू अनुसार स्थापित स्वेच्छक कोषको माध्यमबाट त्यस्तो सहायता उपलब्ध गराउनेछन् ।

धारा ८

- प्रत्येक पक्ष राष्ट्रका हकमा प्रोटोकल लागू भएको दुई वर्षभित्र सो पक्षले आफूले सहभागिता र भर्ना सम्बन्धी व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयन गर्न अपनाएका उपायहरू लगायत यस प्रोटोकलका व्यवस्थाहरू कार्यान्वयन गर्न अपनाएका उपायहरू सम्बन्धी विस्तृत प्रतिवेदन बाल अधिकार सम्बन्धी समिति समक्ष पेश गर्नेछ ।
- विस्तृत प्रतिवेदन पेश गरेपछि प्रत्येक पक्ष राष्ट्रले महासन्धिको धारा ४४ अनुसार बाल अधिकार सम्बन्धी समिति समक्ष आफूले पेश गरेको प्रतिवेदनमा यस प्रोटोकलको कार्यान्वयन सम्बन्धी थप जानकारी समावेश गर्नेछ । यस प्रोटोकलका अन्य पक्ष राष्ट्रहरूले प्रत्येक पाँच पाँच वर्षमा प्रतिवेदन पेश गर्नेछन् ।

धारा ९

- प्रस्तुत प्रोटोकल महासन्धिको पक्ष रहेका राष्ट्रहरूबाट हस्ताक्षर हुनको लागि खुला रहनेछ ।
- प्रस्तुत प्रोटोकल अनुमोदन गर्नुपर्नेछ र कुनै पनि राष्ट्रबाट सम्मिलनको लागि लागि खुला रहनेछ । अनुमोदन वा सम्मिलनका लिखतहरू संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिव समक्ष दाखिला गरिनेछन् ।
- महासन्धि तथा प्रोटोकलको अभिलेख अधिकारीको हैसियतले महासचिवले महासन्धिका सबै पक्ष राष्ट्रहरू तथा महासन्धिमा हस्ताक्षर गर्ने सबै राष्ट्रहरूलाई धारा १३ बमोजिम घोषणाका प्रत्येक लिखतको जानकारी दिनेछन् ।

धारा १०

- प्रस्तुत प्रोटोकल अनुमोदन वा सम्मिलनको दसौं लिखत दाखिला भएको मितिले तीन महिनादेखि लागू हुनेछ ।

२. प्रस्तुत प्रोटोकल लागू भई सकेपछि, प्रस्तुत प्रोटोकलको अनुमोदन वा सम्मिलन गर्ने प्रत्येक राष्ट्रको हकमा सो राष्ट्रले आफ्नो अनुमोदन वा सम्मिलनको लिखत दाखिला गरेको मितिले एक महिनादेखि लागू हुनेछ ।

धारा ११

१. कुनै पनि पक्ष राष्ट्रले संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिवलाई लिखित सूचना दिएर यो प्रोटोकल परित्याग गर्न सक्नेछ । महासचिवले महासन्धिको अन्य पक्ष राष्ट्रहरु तथा महासन्धिमा हस्ताक्षर गर्ने सबै राष्ट्रहरुलाई सोको जानकारी दिनेछन् । महासचिवले त्यस्तो सूचना प्राप्त गरेको मितिले एक वर्षपछि परित्याग लागू हुनेछ । तर सो वर्ष परित्याग गर्ने पक्ष राष्ट्र सशस्त्र द्वन्दमा संलग्न भएमा सशस्त्र द्वन्द समाप्त हुनुभन्दा अगावै परित्याग लागू हुनेछैन ।
२. परित्याग लागू हुने मितिभन्दा पहिले उत्पन्न कुनै पनि कार्य वा त्रुटीका सम्बन्धमा यस प्रोटोकल अन्तर्गतको आफ्नो दायित्वबाट सो पक्ष राष्ट्रलाई मुक्त गर्ने प्रभाव सो परित्यागको हुने छैन नत परित्याग लागू हुने मितिभन्दा पहिलेनै समिति समक्ष विचाराधिन रहेको कुनै पनि विषय उपर निरन्तर विचार गर्ने कार्यमा सो परित्यागले कुनै पनि किसिमले प्रभाव पार्नेछ ।

धारा १२

१. कुनै पनि पक्ष राष्ट्रले संशोधनको प्रस्ताव गर्न र सो प्रस्ताव संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिव समक्ष दर्ता गर्न सक्नेछ । त्यसपछि, संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिवले पक्ष राष्ट्रहरुलाई उक्त संशोधनको प्रस्ताव उपर छलफल र मतदान गर्नकालागि उनीहरु पक्ष राष्ट्रहरुको सम्मेलन बोलाउने पक्षमा भए नभएको कुराको सूचना गर्न अनुरोध सहित प्रस्तावित संशोधनको जानकारी पठाउनेछन् । त्यस्तो जानकारीको मितिले चार महिनाभित्र कम्तीमा एक तिहाई पक्ष राष्ट्रहरु त्यस्तो सम्मेलनको पक्षमा भएमा महासचिवले संयुक्त राष्ट्र संघको तत्वावधानमा सो सम्मेलन बोलाउने छन् । उक्त सम्मेलनमा उपस्थित भई मतदान गर्ने पक्ष राष्ट्रहरुको बहुमतद्वारा ग्रहण गरिएको संशोधनको प्रस्ताव स्वीकृतिका लागि संयुक्त राष्ट्र संघको महासभामा पेश गरिनेछ ।
२. यस धाराको प्रकरण १ बमोजिम ग्रहण गरिएको संशोधन संयुक्त राष्ट्र संघको साधारण सभाबाट अनुमोदन भई पक्ष राष्ट्रहरुको दुई तिहाई बहुमतबाट स्वीकृत भएपछि लागू हुनेछ ।

३. संशोधन लागू भएपछि, त्यस्तो संशोधन स्वीकार गर्ने पक्ष राष्ट्रहरूका हकमा त्यस्तो संशोधन बाध्यात्मक हुनेछ भने अन्य पक्ष राष्ट्रहरूका हकमा प्रस्तुत प्रोटोकलका व्यवस्थाहरू तथा उनीहरूले स्वीकार गरेका कुनै पनि अधिल्ला संशोधनहरू बाध्यात्मक हुनेछन् ।

धारा १३

१. अरबी, चिनीया, अंग्रेजी, फ्रान्सेली, रसियाली र स्पेनी भाषाका प्रतिहरू समान रूपले प्रामाणिक हुने प्रस्तुत प्रोटोकल संयुक्त राष्ट्र संघको अभिलेखालयमा दाखिला गरिनेछ ।
२. संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिवले महासन्धिको सबै पक्ष राष्ट्रहरू तथा महासन्धिमा हस्ताक्षर गर्ने सबै राष्ट्रहरूलाई प्रस्तुत प्रोटोकलका प्रमाणित प्रतिहरू पठाउने छन् ।

नेपाल कानून आयोग